

Aan de Joden had de aanslag op het bevolkingsregister geen bescherming geboden. Dat was wèl beoogd (wij herinneren aan hetgeen Sandbergs moeder schreef: 'om daardoor Joden onvindbaar te maken voor de Gestapo') – het was vermoedelijk aan van der Veen en de zijnen niet bekend dat er buiten het bevolkingsregister twee aparte Joden-kartotheken waren die de administratieve grondslag vormden voor de deportaties: één in Amsterdam bij de *Zentralstelle*, één in Den Haag bij *IV B 4*.

Met dat al was het voor diegenen onder de ambtenaren van het bevolkingsregister die er tevoren al, op kleine schaal overigens, in 'geknoeid' hadden¹, na de aanslag gemakkelijker geworden om die 'knoeierijen' voort te zetten en uit te breiden. Vooral in '44 was dat het geval: 'honderden kaarten verdwenen naar huis', na de bevrijding kwam één ambtenaar zelfs 'aandragen met een stapel van minstens duizend stuks, totaal beschimmeld en onbruikbaar, die hij onder de vloer van zijn tuinhuis had bewaard.'²

Naast die directe gevolgen van de aanslag waren er de minstens zo belangrijke indirecte. Die zijn niet in cijfers uit te drukken, maar het komt ons voor dat wat van der Veen, Arondeus en de hunnen in Amsterdam gepresteerd hadden, een belangrijke stimulans gevormd heeft voor de illegaliteit in het algemeen en speciaal voor de groepen die zich op de hulp aan onderduikers toeleghen. Hoe zei Beck het tijdens het proces? 'Dat voor hem de grootste waarde van de actie vooral daarin lag, dat het een soort aansporing voor de Nederlanders was, zichzelf te blijven en niet zo slaafs zich maar alles te laten welgefallen.' Precies *die* aansporing was het geworden, in de eerste plaats door het spectaculaire karakter van de daad zelf – een daad die de bezetter niet verborgen hield, hetgeen trouwens, als hij het gewild had, ten aanzien van de Amsterdammers onbegonnen werk zou zijn geweest. Binnen een dag wist heel Amsterdam wat gebeurd was en niet alleen daar maar ook elders kon een ieder zich afvragen in hoeverre hij die 'aansporing, zichzelf te blijven', ter harte wilde nemen.

Misschien was die aansporing voor geen bevolkingsgroep van actueler betekenis dan voor de studenten. Juist zij immers stonden in de periode waarin de aanslag op het bevolkingsregister van de hoofdstad plaatsvond, persoon voor persoon voor de vraag of zij een loyaliteitsverklaring jegens de bezetter zouden ondertekenen.

¹ Het was geen 'knoeierij' maar wel nuttig dat ook in het Amsterdamse bevolkingsregister al in de zomer van '40 door twee los van elkaar werkende groepjes ambtenaren begonnen werd met het opbouwen van kartotheken van 'foute' Amsterdammers; na de bevrijding vormden die kartotheken de grondslag voor de administratie van de Politieke Opsporingsdienst. ² J. T. Veldkamp: *Het Amsterdamse bevolkingsregister in oorlogstijd*, p. 32.